Jeni Acterian – un profil interbelic. Mărci ale identității

Maria EPATOV
Universitatea „Ștefan cel Mare" din Suceava
mariaepatov@gmail.com

Abstract: The study aims to discuss one of the interwar texts rediscovered with its publication in 1991 – Jeni Acterian's *Diary*. We wish to reconstruct the writer's profile, to highlight her identity marks in relation to the generation she was part of, but also in relation to herself. Jeni Acterian's writing reflects, on the one hand, the external history – the time in which she lived – and, on the other hand, a history of personal becoming. What interests us in this paper is to reconstruct the internal architecture of an interwar woman who went beyond her era – Jeni Acterian.
Keywords: *Jeni Acterian, diary, identity, intellectual, the interwar period, internal architecture.*

Apariția *Junalului* lui Jeni Acterian a avut loc într-un context al reevaluării și reconsiderării spațiului literar românesc – începutul anilor '90, când eliberarea de constrângerile socio-istorice a permis scoaterea la lumină a unor texte care, din varii motive, au fost trecute sub tăcerea timpului. Cu jurnalul lui Jeni Acterian lucrurile sunt și mai interesante. Căci numele autoarei aparține unei familii de intelectuali care fusese trecută la index. Haig și Arșavir, frații săi, din diferite motive, cele mai multe de natură ideologică și politică, erau nume care nu spuneau mai nimic publicului larg, fiind cunoscute doar în cercurile restrânse ale unei lumi pe cale de dispariție – cea a intelectualilor interbelici. Jeni însăși a fost o necunoscută până când fratele ei, Arșavir, publică în 1991 prima ediție a *Jurnalului unei ființe greu de mulțumit* (titlul original fiind modificat de către editor la prima ediție și păstrat la cea de-a doua). Momentul publicării se transformă într-o revelație pentru lumea intelectuală românească, descoperind în Jeni profilul unei femei intelectuale care, în ciuda condițiilor vitrege, își depășește epoca.

Ceea ce ne interesează în acest studiu este să analizăm scrierea lui Jeni Acterian, bazându-ne cercetarea pe cea de-a doua ediție a jurnalului, publicată în 2007 cu titlul original – *Jurnalul unei fete greu de mulțumit*. Vom urmări felul în care scriitoarea se raportează la epoca interbelică, prilej pentru a reconstitui imaginea vieții culturale interbelice românești, dar și modul în care lumea interioară a lui Jeni Acterian se dezvoltă pe fundalul unei perioade istorice încărcate. Ne propunem să identificăm mărcile personale ale scrierii sale, în încercarea de a reconstrui profilul complex al scriitoarei, intelectualei și, nu în cele din urmă, al femeii Jeni Acterian.

Unul dintre aspectele care frapează cercetătorul și, de ce nu, cititorul, este faptul că toți cei trei frați ai familiei Acterian – Arșavir, Haig și Jeni – au avut preocupări culturale, manifestate în sfera scrisului. Coincidență? Talent ereditar? Sau dorință de integrare într-o epocă definită de preocupări culturale, literare, filosofice? Sunt doar câteva întrebări pe care

BDD-A30984 © 2020 Editura Universității din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:05 UTC)

ni le adresăm la început de drum, un drum ce presupune identificarea unor mărci ale identităţii unui spirit complex – Jeni Acterian.

Vom începe prin a fixa câteva repere biografice. Jeni (Eugenia Maria) Acterian s-a născut în 1916, fiind fiica cea mică a familiei Acterian. Urmează primii zece ani de şcoală la *Notre Dame de Sion* din Bucureşti, dându-şi apoi examenele, inclusiv cel de bacalaureat, în particular, din cauza greutăţilor materiale ale familiei. Se înscrie la Facultatea de Litere şi Filozofie, pe care o absolvă în 1940. Îi este promisă o bursă de cercetare de Sorbona, dar izbucnirea războiului modifică planurile. Cu ajutorul lui Mircea Vulcănescu, se angajează ca referent la Casa Autonomă de Finanţe şi Amortizare. În 1947 se înscrie la secţia Regie a Conservatorului de Artă Dramatică. Face asistenţă de regie pe lângă Marieta Sadova (soţia lui Haig) şi Liviu Ciulei şi traduce piese din engleză şi franceză. După absolvirea Conservatorului, se angajează la Teatrul Municipal şi, ulterior, la Teatrul Tineretului şi regizează unele piese de teatru şi în provincie. Se îmbolnăveşte de maladia Hodgkin şi moare la vârsta de 42 de ani. Opera ei cuprinde *Jurnalul unei fete greu de mulţumit*, apărut în două ediţii, una în 1991, cu titlul *Jurnalul unei fiinţe greu de mulţumit*, iar a doua, în 2007, şi un volum de corespondenţă.

Povestea *Jurnalului* lui Jeni Acterian construieşte o imagine a peripeţiilor, de neînchipuit pentru autoare, care au fost necesare pentru publicarea unor pagini sortite pieirii, după cum însuşi Arşavir Acterian, cel care a păstrat caietele surorii sale, în număr de peste 40, afirmă în motto-ul ce precede ediţia din 2007: „Jurnalul lui Jeni Arnotă era destinat focului, autoarea – după cum şi scrie undeva – neînchipuindu-şi, neacceptând să fie citit de ochi străini. După moartea autoarei, aceasta neputând să ardă caietele, am socotit că acest document, în multe privinţe evocator şi elocvent, ar merita să fie publicat. Vina dării în vileag a acestui jurnal îmi aparţine întru totul, eu neştiind dacă fac bine sau rău". Arşavir Acterian face referire la o notaţie a surorii sale din 12 decembrie 1937: „ideea că ar putea vreodată să fie citit de cineva pur şi simplu n-o pot măcar imagina. Ar fi o dezgolire, a cărei idee mi-e intolerabilă" [Acterian, 2007: 183]. Decizia fratelui de a păstra şi, mai apoi, de a da spre publicare caietele personale ale lui Jeni Acterian nu poate fi considerată decât una lăudabilă; paginile scrise de Jeni sunt o cronică vie a unei existenţe desfăşurate întru luciditate şi căutare de sine, pe un fundal cultural care recreează imaginea epocii interbelice.

Prefaţa ediţiei din 2007 a *Jurnalului*, semnată de Doina Uricariu, dezvăluie povestea ieşită din comun a acestei scrieri. Jurnalul lui Jeni a fost publicat în două ediţii, cu două titluri diferite: prima ediţie, *Jurnalul unei fiinţe greu de mulţumit*, apare la editura Humanitas în 1991, titlul fiind modificat faţă de cel din manuscris, şi anume *Jurnalul unei fete greu de mulţumit*. Schimbarea se datorează lui Gabriel Liiceanu, care a considerat că astfel ar apăra scrierea de interpretări tendenţioase, probabil de ordin misogin. Alegerea lui Gabriel Liiceanu ţine de puţina credibilitate pe care o acordă publicului cititor, întrucât la cea de-a doua ediţie, cartea se publică cu titlul său original, fără a suscita niciun fel de probleme de intrerpretare. O altă observaţie care ţine de editarea cărţii se referă la perioada cuprinsă în paginile *Jurnalului*: prima ediţie vizează perioada 1932-1949, deşi textul se opreşte la 22 august 1947, întrucât Arşavir a refuzat să publice notaţiile din ultimii doi ani, considerate a fi prea personale. Decizia de a păstra pe pagina de titlu anul 1949 ţine de dorinţa de a sugera faptul că există o parte de text nepublicat, care ţine, totuşi, de substanţa *Jurnalului*. Ediţia a doua, din 2007, prezintă pe pagina de titlu anii 1932-1947, în conformitate cu notaţiile publicate.

Doina Uricariu, în prefaţa volumului publicat în 2007, dezvăluie felul în care cele peste 40 de caiete de însemnări ale lui Jeni au fost salvate de-a lungul timpului, trecând prind trei percheziţii (după înăbuşirea rebeliunii legionare, apoi în timpul primei şi a celei de-a doua detenţii ale lui Arşavir) şi supravieţuind ascunse într-un cufăr metalic, îngropat în pământ. Editoarea l-a sfătuit pe Arşavir să lase manuscrisele Arhivei Naţionale sau unei

BDD-A30984 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:05 UTC)

biblioteci de prestigiu, pentru a fi consultate în vederea unei ulterioare ediţii, care să cuprindă textul integral, fără decupările făcute de Arşavir, din dorinţa de a păstra neatinse secretele intime ale surorii sale.

Apariţia târzie a jurnalului lui Jeni a suscitat un interes viu, datorat stilului particular de a scrie al tinerei. Jurnalul său este analizat de Eugen Simion în termeni laudativi, apreciind că jurnalul lui Jeni se salvează prin „calitatea reflecţiei morale şi intelectuale" [Simion, 2001: 362] şi despre care criticul afirmă că face literatură, fără a explica sau a aduce argumente concrete în acest sens în afara temelor existenţiale. Analiza lui Eugen Simion se îndreaptă spre figura lui Jeni, mai mult decât spre stilul, felul în care aceasta scrie. Observaţii precum „are spirit de observaţie şi suficientă independenţă pentru a analiza pe alţii şi a se judeca pe sine" [Simion, 2001: 367]; „Jeni Acterian pare a fi o femeie integral şi, se pare, iremediabil culturală" [Simion, 2001: 366] sau „Sunt datele comune, repet, ale unei femei sensibile şi fără noroc" [Simion, 2001: 369], construiesc portretul unei tinere a cărei existenţă stă sub semnul amânării, aşa cum notează criticul. O părere elogioasă are şi Nicolae Manolescu, care o include pe Jeni, în termeni apreciativi, în *Istoria* sa, notând despre acesta că este „incomparabil superior, unul dintre cele mai valoroase din câte avem" [Manolescu, 2008: 1424] subliniind felul particular în care textul lui Jeni nu depinde de realitatea exterioară, ci se axează pe construirea unui spaţiu interior dominat de o vocaţie filosofică, a cărei amprentă se vede în fiecare pagină.

Articolele de presă sunt elogioase, există o viziune comună privind calitatea scrierii şi personalitatea originală a autoarei. Marta Petreu vorbeşte, în cazul lui Jeni, despre mitul bucureştean al femeii supradotate [Petreu, 1993: 9], iar Ioana Pârvulescu [Pârvulescu, 2001: 7] face o analogie între Jeni Acterian şi Iulia Hasdeu, ambele fiind firi independente, care transcend epoca în care s-au născut. Marta Petreu este cea care observă inadvertenţa dintre titlu şi conţinutul propriu-zis al jurnalului: în titlu apare menţionat anul 1949, pe când ultima notaţie din jurnal este din 1947, dar şi diferenţa de stil dintre primele pagini, caracterizate drept copilăroase şi plate, şi cele în care se prezintă teama de suferinţă şi de moarte sau romanul ratat de iubire, pagini considerate excelente. Cornel Ungureanu, în revista „Luceafărul", realizează un portret al lumii interioare a lui Jeni, „o tânără hiperinteligentă, lucidă, hiperlucidă" [Ungureanu, 2001: 11], comparând-o cu contemporanii săi, faţă de care se detaşează prin spiritual logic, matematic, profesionist, în opoziţie cu generaţia lui Eliade, care este exaltată, exuberantă, „sub semnul risipei" [Ungureanu, 2001: 11]. Paul Cernat, într-un articol din 2016 din „Observator cultural", numeşte cartea lui Jeni „o capodoperă autohtonă a genului" [Cernat, 2016: 21], cenzurată de fratele Arşavir, care ar fi editat textul din dorinţa de a evidenţia stilul literar al surorii sale, trasnformând-o într-un personaj literar, care trăieşte „*une petite histoire* a tinerei generaţii din România anilor '30-'40" [Cernat, 2016: 21], într-o permanent pendulare ontologică: „o angoasă bine camuflată care coexistă cu o mare bucurie de a trăi clipa şi toate *nimicurile* cotidiene" [Cernat, 2016: 21].

Pornind de la aspectele teoretice privind construcţia identităţii, ne propunem să analizăm felul în care se reliefează în paginile *Jurnalului* imaginea scriitoarei, a intelectualei şi a fiinţei Jeni Acterian. Vom începe prin a observa liniile de forţă ale arhitecturii personale ale lui Jeni, care, în opinia noastră, transcend factorul etnic şi naţional şi se încadrează în ceea ce se poate denumi *identitate culturală*, care ţine de *identitatea resimţită* [Marcus, 2002: 84-90]. Care sunt aceste linii de forţă? Să fie oare vorba doar despre imaginea de intelectuală, în acord cu generaţia interbelică în care este inclusă, cel puţin din punct de vedere istoric, Jeni Acterian? Sau despre imaginea de scriitoare preocupată de scrisul/stilul său, în aceeaşi linie observabilă şi la Arşavir, care ar conduce la posibilitatea evidenţierii unui mit personal al scrisului? Sau despre imaginea unei feminităţi care îşi găseşte vocea în spaţiul unei epoci dominate de bărbaţi? Tindem să credem că paginile *Jurnalului* dezvăluie un profil polimorf,

BDD-A30984 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:05 UTC)

care cuprinde toate aspectele sus-menţionate, la care se adaugă imaginea profund umană, decelabilă în toate liniile arhitecturale ale scrierii, imagine care face ca paginile *Jurnalului* să captiveze orice cititor prin „calitatea reflecţiei morale şi intelectuale" [Simion, 2001: 363].

Imaginea de intelectuală a lui Jeni Acterian se defineşte dihotomic. Pe de o parte, din felul în care scrie, observă, se comportă şi îşi alege prietenii, se poate vorbi despre aspectele pe care le are în comun cu generaţia sa, pe de altă parte, mărtursirile sale, dublate de o voce critică în privinţa congenerilor săi, reflectă o dorinţă de independentizare, de a fi *altfel*. Să fie oare acest *altfel* în legătură cu identitatea sa etnică, niciodată asumată direct în paginile textului? Este o ipoteză posibilă, pe care o vom urmări.

Alegerea de a se diferenţia de generaţia sa este vocalizată pe parcursul *Jurnalului* şi ţine de conştiinţa de a fi *altfel*. Identitatea resimţită drept *altfel* ar putea fi legată de identitatea sa etnică, niciodată menţionată în paginile jurnalului, dar constant asociată cu familia sa, singura sa legătură concretă cu armenitatea. Nu se poate vorbi de o portretizare concretă a familiei în scrierile lui Jeni; imaginea familiei se decelează printre rânduri, prin puţinele inserări despre părinţi, dar mai ales despre fraţii săi, aproape „aruncate" involuntar în ţesătura textului. Notaţiile lui Jeni reflectă o detaşare faţă de cadrul familial; tonul său este aproape rece şi se întrevede dorinţa de detaşare: „Mă tem că nu voi avea mulţumiri mari pentru că mă numesc A[cterian], pentru că sunt grasă şi pentru că locuiesc în strada Căpitan Preoţescu 22 la familia A[cterian], care a avut onoarea să mă aducă pe lume... Puah..." [Acterian, 2007: 43]. Detaşarea şi tonul sfidător ar putea fi puse pe seama vârstei; Jeni are în 1933, data notaţiei, doar 17 ani, vârsta la care tinerii manifestă dorinţa de independentizare. Dar dincolo de această dorinţă, trebuie remarcat faptul că tonul lui Jeni este unul de superioritate, tânăra simţindu-se în dezacord intelectual cu părinţii: „Bieţii părinţi! Imposibil de a-i face să înţeleagă că suntem făcuţi din argile diferite" [Acterian, 2007: 60]. Să fie oare vorba de o renegare a originii sale, care o diferenţiază de restul generaţiei? Greu de crezut, dat fiind faptul că, în permanenţă, din paginile jurnalului transpare dorinţa de a fi *altfel*. Doar că acest *altfel* e mai presus de identitatea etnică, cea intelectuală sau cea de femeie; Jeni, prin ceea ce face, rupe barierele impuse de societate pentru o tânără tipică din perioada interbelică: studiază filozofie şi se axează pe logica matematică, se căsătoreşte foarte târziu, cultivă prietenii cu mari intelectuali ai epocii, într-un cuvânt – se emancipează. Imaginea unui *altfel* etnic ar putea fi asociată cu cea a părinţilor aflaţi într-o veşnică criză financiară. Lipsa banilor devine un leitmotiv: „am văzut mutrele mohorâte alor mei – desfigurate de lipsa de bani – veselia mea s-a risipit pe loc. Atmosferă grea, apăsătoare. Figuri alungite de lipsuri." [Acterian, 2007: 111], „Membrii genialei mele familii trăiesc de azi pe mâine. Până când?" [Acterian, 2007: 115], notează în 1935; în 1938: „Acasă, atmosferă sumbră. Iar nu-s bani." [Acterian, 2007: 224]; în 1940: „Sculat dimineaţa în nervi. Mama bolnavă, bani nu sunt etc. etc." [Acterian, 2007: 314] şi explică, poate, dorinţa lui Jeni de a se îndepărta de familia, greu încercată, singura sa legătură cu armenitatea, şi de a se concentra pe relaţiile de prietenie, ca formă de salvare: „Este o certitudine că singurul sentiment care mi-a dat constante bucurii în viaţă este prietenia" [Acterian, 2007: 431], va scrie în 1946. Detaşarea de familie, şi deci de armenitate, este strategia sa de a supravieţui lipsurilor, care îi afectează viaţa, obligând-o să studieze singură pentru a susţine bacalaureatul, părinţii aflându-se în imposibilitatea de a achita taxele şcolare de la Notre Dame de Sion din Bucureşti, şi mai apoi să lucreze într-un post neconform cu studiile sale – referent la C.A.F.A (Casa Autonomă de Finanţare şi Amortizare) – pentru a-şi întreţine familia. Imaginile părinţilor sunt reflectate într-o cheie tristă, în acord cu starea precară a familiei: „Tata, care în fond e un om bun, se supără, se lamentează, ţipă." [Acterian, 2007: 19], una dintre puţinele notaţii despre tată; „După-masă mers la rude (obligatoriu cu mama – plictiseală." [Acterian, 2007: 304], „Mama e bolnavă [...] A slăbit teribil, are cearcăne şi o culoare cenuşie. N-o doare nimic, dar îi e rău şi-i vine să

BDD-A30984 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:05 UTC)

plângă." [Acterian, 2007: 335], „Acasă mama arată atât de bolnavă, sărăcuţa, încât sunt nenorocită când văd că nu pot face nimic pentru ea." [Acterian, 2007: 344]; empatia faţă de mamă se manifestă după arestarea şi trimiterea pe front a fratelui Haig. Suferinţa este liantul care asigură coeziunea familiei. Relaţia cu fraţii Haig şi Arşavir e, însă, diferită. Jeni se simte mult mai apropiată de cei doi. Faţă de Haig manifestă admiraţie: „Rar am văzut un om mai cu desăvârşire pasionat de o meserie şi în acelaşi timp priceput în a scoate din nimic sau din vulgarităţi artă." [Acterian, 2007: 329], iar după arestare, compasiune şi o profundă înţelegere a dramei fratelui, neînţeles de ceilalţi: „E îngrozitor de absurd. Mă gândesc la bietul H. cu tot ce are el copilăros şi naiv (cu toate că e cel mai mare dintre noi, în fond este cel mai copilăros pentru că s-a ciocnit mai puţin ca noi de mizerii." [Acterian, 2007: 329]; „Mi-e o milă groaznică de H. Îi văd zâmbetul copilăros şi încăpăţânat ... dragul de el idiot ... cum pot exista oameni cu atât de puţină perspicacitate încât să-l bage în ocnă pe cel mai inofensiv dintre muritori?" [Acterian, 2007: 335]. Faţă de Arşavir este mai critică: „El discută, explică pe pagini întregi lucruri peste caremai toată lumea gânditoare trece. Crede ca în felul acesta descoperă America, în vreme ce aceasta a fost descoperită de sute de ori înainte." [Acterian, 2007: 84], „A slăbit şi el şi are cearcăne şi e acrit." [Acterian, 2007: 335], „Ar[şavir] munceşte ca un câine fără a parveni." [Acterian, 2007: 364], deşi se simte mai apropiată de el: „Ce consolare să mă gândesc că îl am pe Ar[şavir]!" [Acterian, 2007: 374], cuvinte profetice, dat fiind faptul că Arşavir este cel care o va îngriji până la sfârşitul vieţii. Şi, totuşi, Jeni se simte diferită faţă de ei: „Faptul că are altă structură mentală nu justifică animozitatea. Parcă eu am aceeaşi structură cu Ar[şavir] şi cu H[aig] şi totuşi ne înţelegem şi ne iubim, oricât ne-am ciondăni pe varii planuri." [Acterian, 2007: 326]. Relaţia complicată cu familia este, în fond, echivalentă cu relaţia sa cu etnicitatea, fiind definită de distanţare, aceeaşi distanţare manifestată şi de Arşavir. Dacă la Arşavir se poate vorbi de o distanţare de armenitate în vederea apropierii de spiritul generaţiei sale, la Jeni distanţarea ţine de dorinţa de a fi *altfel*, şi decât identitatea etnică, şi decât identitatea de generaţie. Dacă ar fi trăit, poate s-ar fi reconciliat, la fel ca fratele Arşavir, cu originea sa armeană.

Atitudinea făţişă de disociere faţă de generaţia sa este reflectată de mai multe ori de-a lungul *Jurnalului*: „preocupările şi discuţiilelor mi se par inutile" [Acterian, 2007: 84], „Atât sunt de plictisită de toate «problemele metafizice» pe care şi le pun toţi tinerii aceştia, care fac caz de «neliniştile lor» cerebralizate." [Acterian, 2007: 170]. Şi, totuşi, dincolo de aceste afirmaţii de dezicere, Jeni este conştientă că rolul generaţiei sale este crucial: „Singură tinereţea poate salva lumea. Experienţa şi bătrâneţea sunt cei mai redutabili microbi ai omului." [Acterian, 2007: 65]; deşi este conştientă de „defectele" generaţiei, prin utilizarea persoanei I plural se autoinclude în rândurile ei, într-o notaţie făcută în martie 1946, după ce demonii tinereţii s-au mai potolit, lăsând loc maturităţii: „de ce suntem noi oare o generaţie de blestemaţi? Ne e teamă să fim sentimentali. N-avem dreptul. Suntem obligaţi să avem simţul ridicolului, să fim cinici şi blazaţi. [...] Râsul nostru e schimonoseală [...] Ne e ruşine de dragoste." [Acterian, 2007: 403]. Cuvintele lui Jeni oferă o imagine în oglindă a unei generaţii confruntate cu eşecul, cu Istoria care îşi aşterne tăvălugul fără milă, spulberând visele şi speranţele unei generaţii care fie va rămâne şi va putrezi prin inchisori, fie va alege calea exilului, nu mai puţin amară, accentuând o dezrădăcinare [Scarpetta, 1997: 20] care va da naştere unui tip particular de literatură, cea a exilului.

Ce are Jeni Acterian în comun cu generaţia sa? Analizând acest aspect conform definiţiei lui Mircea Vulcănescu [Vulcănescu, 2004: 61], observăm că Jeni se încadrează perfect: vârsta, preocupările, interesele, tensiunea dramatică şi luciditatea o apropie de membrii generaţiei interbelice. Prietenia cu fraţii săi, Haig şi Arşavir, îi facilitează contactul şi mai apoi relaţia apropiată cu nume mari ale generaţiei, precum Eugen Ionescu, Emil Cioran, Mircea Eliade, cu care împărtăşeşte interesul pentru fenomenul cultural, în general, şi pentru

BDD-A30984 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:05 UTC)

literatură, în particular. Corespondenţa şi discuţiile pe care le poartă cu cei trei scriitori menţionaţi reflectă o maturitate lucidă şi avizată; observaţiile lui Jeni sunt pertinente şi la obiect. Despre Eugen Ionescu, la publicarea volumului *Nu*, Jeni notează: „Un tip al dracului de inteligent şi pe deasupra cu vervă şi tupeu." [Acterian, 2007: 67], surprinzând, de fapt, trăsăturile de personalitate transpuse în scris ale scriitorului Eugen Ionescu. Despre Mircea Eliade, Jeni afirmă: „Nu mă entuziasmează deloc acest băiat. Foarte simpatic şi inteligent ca om, dar cărţile sale sunt destul de idioate." [Acterian, 2007: 72], notaţie în care se vede cum Jeni este capabilă, la 18 ani, să discearnă între *eul biografic* şi *eul creator*, cu o undă de subiectivitate şi autoritate, în acelaşi timp, care frizează aroganţa. Despre Emil Cioran, cu care poartă o corespondenţă amplă, scrie: „Este în starea în care mi l-am închipuit Singur, cumplit de chinuit." [Acterian, 2007: 194], rezonând cu scriitorul care a ales să trăiască într-o altă cultură, spre deosebire de situaţia sa personală, Jeni, prin etnie, aparţinând unei culturi născute în interiorul altei culturi. Figura carismatică a lui Nae Ionescu îşi găseşte un loc de cinste în paginile lui Jeni, care, asemeni congenerilor săi, este fascinată de personalitatea proteică a profesorului; cuvintele lui Jeni denotă admiraţie şi adoraţie: „Şi cred că dacă nu l-aş fi întâlnit, cuvintele *admiraţie* şi *respect* ar fi rămas pentru mine nişte cuvinte fără conţinut." [Acterian, 2007: 264], „Nae... singurul om de la care am învăţat ceva??! Sigur, nu ştiu precis dacă nu era în mine dinainte totul. Este cert însă că mi-a subliniat toate lucrurile latente. Scepticismul, pesimismul teoretic corectat de vitalitate, viziunea aceasta nesuperficială de om trist şi grav, care priveşte fiecare fleac în raport cu... aş zice «absolutul» dacă n-ar însemna atâtea lucruri atât de neprecise." [Acterian, 2007: 417], iar moartea lui o situează pe acelaşi plan cu cea a tatălui: „Sunt câteva săpămâni de când a murit Nae [Ionescu] şi câteva luni de când a murit tata." [Acterian, 2007: 286], dovadă a impactului puternic al profesorului asupra lui Jeni, care, astfel, se întâlneşte cu membrii generaţiei sale. Despre Mircea Vulcănescu notează: „Vulcănescu vorbea cu simplitate, cu volubilitate, stăpân pe el, pe ideile lui, pe subiectul pe care-l dezvolta cu subtilitate şi claritate logică." [Acterian, 2007: 356], vorbe care atestă admiraţia pe care i-o poartă şefului generaţiei, admiraţie reciprocă, de altfel, Mircea Vulcănescu fiind cel care o va ajuta, în vremuri de restrişte, să se angajeze la C.A.F.A. Nu acelaşi respect i-l poartă lui Dimitrie Gusti: „un încrezut nervos, pretenţios şi plin de el, care îşi ţine cursul ca şi când l-ar scuipa studenţilor şi are un ton care spune: sunt în faţa unei plebe infecte, eu, aristocratul." [Acterian, 2007: 243], dovadă că nu se lasă sedusă de figurile dominante ale epocii, ci este capabilă de a-şi alege şi manifesta preferinţele, în acord cu propriai personalitate.

Jeni împărtăşeşte cu generaţia sa interesul pentru fenomenul cultural. Merge la teatru, la Operă, la balet, la film şi îşi contorizează lecturile, pe care le şi comentează. Este la curent cu cele mai noi publicaţii ale lui d'Anunzzio, Huxley şi Celine, iar Biblioteca Fundaţiilor Regale este ca a doua sa casă. Se pregăteşte în particular pentru a susţine examenul de bacalaureat, datorită condiţiei financiare precare a familiei. Lipsa banilor, care este un leitmotiv al *Jurnalului*, nu o împiedică să se înscrie la Facultatea de Filozofie, pe care o absolvă cu success, fiind remarcată de profesorii săi, având promisiunea unei burse la Paris pentru a susţine un doctorat în domeniul logicii matematice, bursă care nu se va concretiza din cauza izbucnirii războiului. După o perioadă de acomodare cu noua sa situaţie, corelată cu nevoia de a-şi câştiga traiul îndeplinând o muncă insipidă de birou la C.A.F.A., Jeni va studia regie şi se va dedica lumii teatrului, traducând şi regizând piese, alături de Marieta Sadova şi de Liviu Ciulei, pasiune pe care o împărtăşeşte, peste timp, cu fratele său Haig, fiind, de ce nu, o formă de a continua munca începută de acesta.

Un alt element pe care Jeni îl are în comun cu generaţia interbelică este luciditatea, manifestată precoce, dovedind un spirit pătrunzător care îi va defini existenţa şi felul în care se raportează la propria persoană. Această luciditate este omniprezentă în paginile jurnalului,

BDD-A30984 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:05 UTC)

chiar de la început: „sunt sigură că nu sunt normală. Ce e curios totuşi în nebunia asta a mea este ca sunt uluitor de lucidă." [Acterian, 2007: 21], „Sufăr, sufăr de prea multă luciditate." [Acterian, 2007: 23], notează Jeni la16 ani, fiind o marcă a identităţii resimţite de Jeni. Interesant este că percepţia celorlalţi este aceeaşi; Emil Cioran este cel care, conform autoarei, observă luciditatea ei: „zice că am atins un grad de luciditate aproape inconceptibil la o fată – şi încă în România." [Acterian, 2007: 285]; aşadar, în cazul lui Jeni există o suprapunere între identitatea *resimţită* şi cea *atribuită*. Suferinţa, ca marcă personală a scrierii lui Jeni, este o consecinţă firească a lucidităţii, fiind „materializată" în frica de moarte. Dacă ai săi congeneri se află în căutarea *Absolutului*, Jeni îşi depăşeşte colegii de generaţie şi dezvoltă un mit personal – cel al fricii de moarte, premonitorie parcă, care o va însoţi de-a lungul scurtei sale existenţe. Obsesia morţii ţine de resorturile intime ale fiinţei, dar şi de frica de ratare, de scufundare în mediocritate, văzută ca o etapă premergătoare morţii; la 17 ani, Jeni devine conştientă de posibilitatea de a rata: „Mă apasă sentimentul mediocrităţi mele, al unei vieţi cenuşii, al unei inutilităţi sufocante. [...] Deocamdată însă n-are sens să mă sinucid. Pentru că tot mai sper într-o schimbare." [Acterian, 2007: 40], pentru ca peste numai câteva rânduri să afirme: „Da, mi-e frică, mi-e frică de moarte!" [Acterian, 2007: 40]. Curioasă preocupare pentru o tânără de 17 ani. Devine evident faptul că Jeni îşi depăşeşte, mental şi intelectual, epoca. Paginile lui Jeni reflectă frica ontologică a fiinţei care îşi descoperă limitele, şi asta este ceea ce o face pe scriitoare să se remarce, să fie *altfel* decât fetele din generaţia sa: „Am trecut aseară prin momente îngrozitoare de frică. M-am văzut înaintea morţii, cu un sentiment al morţii inevitabile şi o înăbuşitoare neputinţă în faţa morţii mele." [Acterian, 2007: 138]. Jeni îşi însuşeşte atributele unui Sisif modern, intrând astfel în marea familie a existenţialiştilor. Scriitoarea se complace în analiza detaliată a propriei obsesii: „Cred că e absolut imposibil să nu mor tânără. Bătrâneţea o pot imagina pentru oricare altcineva în afară de mine. E aproape ca şi pentru moarte." [Acterian, 2007: 142]; e aici o voluptate a disecării propriei obsesii: „E foarte greu să faci pe veselul şi să pari normal când fierbi interior de moarte." [Acterian, 2007: 152], „Eu aş vrea să mă «trezesc» la viaţă, în viaţă... Mi-e frică de moarte." [Acterian, 2007: 179]. Luciditatea autoanalizei o determină să explice, în termeni mai concreţi, propriai spaimă existenţială: „De fapt, nu spun exact ce simt când spun că mi-e frică de moarte. Nu mi-e teamă de moarte propriu-zis, ci de perioada aceea care o va precede. De boală. De descompunerea aceea fizică pe care o voi trăi în toate etapele ei." [Acterian, J., 2007: 192], notează în 1938, cu mult înainte de a fi diagnosticată cu maladia Hodgkin, la vârsta de 42 de ani. Incertitudinea, plictiseala, dublate de luciditate, devin păcatele capitale ale tinerei Jeni, păcate pe care scriitoarea însăşi şi le recunoaşte: „Adevărul e că-mi trebuie o certitudine. Nu voi scăpa de chinul acesta până nu-mi voi găsi o certitudine. Trebuie un lucru de care să fiu sigură, în care să cred, pe care să-mi axez viaţa." [Acterian, 2007: 206], „Nu văd în trecutul meu decât lungi tristeţi, tăiate de violente disperări şi zile întregi de întunecată şi neputincioasă plictiseală." [Acterian, 2007: 224], „Am 22 de ani, dar sunt deja un om plictisit. Până în doi-trei ani voi fi un om ratat şi peste încă vreo câţiva ani voi fi un om mort." [Acterian, 2007: 268]. Să fie acestea trăsături care particularizează destinul lui Jeni Acterian? Care o fac să fie acel *altfel* spre care tinde? În niciun caz. Disperarea, plictiseala, incertitudinea sunt trăsături ale generaţiei sale. Felul în care Jeni verbalizează, analizează şi alege să dezvăluie reprezintă diferenţa dintre Jeni şi alţi congeneri. Mai ales analiza propriei lucidităţi, de la stadiul incipient al recunoaşterii şi până la identificarea efectelor acesteia, se constituie în marca stilului personal al scriitoarei, care nu se sfieşte să-şi recunoască înfrângerea: „Excesul de luciditate este cel mai groaznic blestem. Este cea mai oribilă anihilare. Din cauza acestei lucidităţi vin toate ratările, toate suferinţele, toate chinurile." [Acterian, 2007: 284], consemnează în 1940. Sentimentul ratării, derivat din luciditate, înlocuieşte, treptat, obsesia morţii, sau poate doar devine un substitut al acesteia, căci ce e ratarea dacă nu un alt fel de a

BDD-A30984 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:05 UTC)

muri?: „Am conformaţie de om ce va rata. [...] În «absolut» nu cred în nimic şi deci organic n-am entuziasm pentru nimic." [Acterian, 2007: 347], „Târăsc după mine sentimentul mediocrităţii [...] nu sunt construită pentru viaţa pe care o duc, o repet, o răsrepet şi nu pot totuşi lua nici o măsură." [Acterian, 2007: 394], scrie în august 1945, culminând, câteva luni mai târziu, cu afirmaţia: „Am început să mor înainte de a începe să trăiesc." [Acterian, 2007: 397]. Una dintre ultimele notaţii ale *Jurnalului* sintetizează parcursul emoţional al autoarei: „Ce obositoare e pentru ea însăşi o fiinţă ca mine." [Acterian, 2007: 497]. Luciditatea, dublată de sinceritate, o face pe Jeni să fie *altfel*, acel *altfel* pe care încearcă să îl construiască în paginile jurnalului şi, mai ales, în propriul suflet, căci ce altceva ar fi notaţiile sale decât o hartă a sensurilor propriei existenţe?

Jurnalul lui Jeni reflectă o arhitectură personală multifaţetată. Femeie, scriitoare, intelectuală, înăuntrul generaţiei sale şi, în acelaşi timp, depăşindu-şi epoca. Existenţa livrescă a lui Jeni transformă viaţa sa într-un roman, din paginile căruia cititorul descoperă o epocă şi un personaj răzvrătit, care încearcă să-şi construiască o identitate. Conştiinţa faptului de a fi *altfel*, de a fi *diferit* duce, într-o primă fază, la nevoia de a fi acceptat, de a se lăsa subjgat de fascinaţia majorităţii, de ralierea la principiile culturale, intelectuale şi chiar ideologice ale epocii, pentru ca, mai apoi, să survină nevoia de a-şi afirma caracterul diferit, unic. Destinul ei devine exemplar prin modestia cu care şi-au dezvăluit sufletul, fără frică sau complexe, cu bucuria de a găsi în arta scrisului un spaţiu al libertăţii, uneori greu de atins în realitate.

BIBLIOGRAFIE

Corpus de texte:

Acterian, 2007: Jeni Acterian, *Jurnalul unei ființe greu de mulțumit*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2007.

Studii de interes general:

Cormoş, 2011: Viorica-Cristina Cormoş, *Migraţie şi Identitate. Schimbări identitare, colective şi individuale, ca urmare a migraţiei internaţionale*, Suceava, Editura Universităţii „Ştefan cel Mare", 2011.

Faifer, 2007: *Dicționarul General al Literaturii Române* (vol. I), Bucureşti, Editura Gold, 2007.

Faifer, 1999: Florin Faifer, *Faldurile Mnemosynei*, Iaşi, Editura Junimea, 1999.

Manolescu, 2008: Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Piteşti, Editura Paralela 45, 2008.

Simion, 2001: Eugen Simion, *Ficțiunea jurnalului intim*, Bucureşti, Editura Univers, 2001.

Articole:

Cernat, 2016: Paul Cernat, „Jurnalul lui Jeni Acterian, restitutio in integrum", în „Observator cultural", nr. 826/2016, p. 21.

Marcus, 2002, Solomon Marcus, „Identitatea şi alteritatea sunt de nedespărţit", în revista „Secolul 21 – Alteritate", nr. 1-7/2002, p. 84-90.

Pârvulescu, 2001: Ioana Pârvulescu, „Suferinţele tinerei Jeni", în „România literară", nr. 29/2001, p. 7.

Petreu, 1993: Marta Petreu, „Examen cu Jeni Acterian", în „Apostrof", nr. 6/1993, p. 9.

Ungureanu, 2001: Cornel Ungureanu, „Jeni Acterian – sinucidere în efigie", în „Luceafărul", nr. 5/2001, p. 11.

BDD-A30984 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:05 UTC)